

Social-democrație și socialism în secolul al XXI-lea

Adrian Severin
Beijing, 17 martie 2008

Voi aborda această temă atât într-o manieră globală cât și punctual, din perspectivă chineză. De asemenea, mă simt dator să clarific terminologia folosită.

În Europa folosim sintagma "socialism" pentru două realități destul de diferite. Pentru prima, socialismul cuprinde partidele socialiste din întreaga lume. Pentru cea de a doua, care se raportează la contextul chinez, socialismul se referă la Partidul Comunist din China. Dar, pentru a înțelege modul în care voi folosi în continuare acest cuvânt, trebuie avut în vedere că aceasta este mai degrabă o problemă de terminologie decât una de substanță.

Nu putem vorbi de socialism în secolul al XXI-lea fără a face referire la clivajul dintre stânga și dreapta, atât în ideologie cât și în politică. Este o diferențiere tradițională și convențională, care, deși privită de unii ca fiind irelevantă pentru perioada contemporană, eu consider că este în continuare importantă.

Stânga și dreapta în politica contemporană

Voi începe cu prezentarea caracteristicilor stângii, apoi cu cele ale drepte. O trăsătură principală a modului de gândire al stângii este deschiderea către schimbare, privită ca o urmare a voinței politice și nu ca un simplu răspuns la dezvoltarea naturală, organică a realității. Deci stânga este deschisă schimbării, pe care o consideră rezultatul voinței politice și nu doar rezultatul transformării naturale a lumii. Din acest punct de vedere, atitudinea stângii față de realitate este întotdeauna critică și gânditorii stângii sunt adepții a ceea ce putem numi, fără vreo conotație negativă, inginerie socială. Pentru întreaga stângă, nu numai pentru comuniști, este încă valabilă ideea pe care o putem găsi în *Manifestul Comunist*: este important nu numai să explici realitatea, ci și să o transformi.

A doua caracteristică a stângii este sensibilitatea socială. Cu alte cuvinte, stânga are întotdeauna grijă de grupurile sociale sau categoriile sociale vulnerabile, sărace, marginalizate, inclusiv de minorități (nu numai cele naționale, ci orice tip de minoritate).

A treia trăsătură la care mă gândesc este aceea că stânga aspiră către egalitate și incluziune. Egalitatea este principala valoare a gânditorilor de stânga iar incluziunea este, pentru secolul al XXI-lea, o continuare, o modernizare a valorii egalității.

Cea de a patra caracteristică a stângii este internaționalismul. Stânga nu este naționalistă, este esențialmente internaționalistă. Aceasta nu înseamnă că nu există elemente naționaliste în gândirea de stânga, dar stânga crede în valorile sale și aceste valori transcend etnicitatea sau naționalitatea.

Consecința acestor trăsături specifice este că *orice* gândire de stânga (există și o stângă pluralistă) acordă întâietate statului față de piață, muncii față de piețe și capital, comunității și societății față de individ. Aceasta nu înseamnă că piața, capitalul și individul nu sunt importante sau că stânga este indiferentă față de ele, dar dacă în ultimă instanță, punem în balanță aceste valori, statul, munca și comunitatea vor fi pe primul loc. Diferențele din cadrul curențelor de stânga sunt date de gradul de acceptare și promovare al celui de al doilea tip de elemente și entități, în conformitate cu rolul dat pieței, capitalului și individului în doctrinele partidelor de stânga. Dar independent de acest al doilea tip de valori, primul tip va fi întotdeauna mai important pentru partidele de stânga. Acest lucru este valabil pentru socialiști, pentru social-democrați, pentru partidele laburiste și pentru comuniști, care intră, din acest punct de vedere, în aceeași categorie.

Pe de altă parte, partidele de dreapta nu sunt deschise față de schimbare. Singura schimbare acceptată este transformarea „naturală” a societății și, la modul general vorbind, schimbarea organică a realității. Dreptei nu-i place schimbarea. Chiar și neo-conservatorii americani, care cred că America are dreptul să meargă oriunde în lume și să schimbe regimuri, nu cred în schimbarea socială și economică. Aceștia consideră că schimbarea poate fi impusă prin forță și nu prin orice politică socială sau economică. Un adevărat gânditor de dreapta va considera întotdeauna că valorile ar putea fi exportate, dar nu și revoluția. Un gânditor neo-conservator consideră că valorile nu pot fi exportate, ci pot fi doar impuse. Deci neo-conservatorii vor exporta mereu contra-revoluție și niciodată revoluție, vor exporta doar opoziție la schimbare și niciodată adevărata schimbare.

A doua caracteristică a dreptei este sensibilitatea redusă față de problemele sociale. Sensibilitatea dreptei se reduce doar la ideea de lege și ordine, la supravegherea liberei competiții și, în cel mai bun caz, la asigurarea egalității oportunităților.

Cea de a treia particularitate este diferențierea între caracteristicile gânditorilor de dreapta și partidele de dreapta. Din punctul de vedere al partidelor de dreapta, inegalitatea este motorul progresului deoarece aceasta alimentează competiția, iar competiția este sursa progresului. Din punct de vedere al modului de gândire al dreptei, cu cât sunt mai mari inegalitățile, cu atât sunt mai mari șansele de progres. De aceea, excluderea nu este evitată, ci din contră, acceptată.

Ultima caracteristică este naționalismul. Statul este important deoarece este văzut ca un garant al identității și un apărător al națiunii. Naționalismul este important pentru a delimita un grup de alt grup, pentru a crește securitatea celui dintâi – printr-un joc de sumă nulă: o națiune câștigă atât cât pierde celelalte.

Diversitatea stângii

Stânga a fost și va fi diversă până la sfârșitul istoriei. Dacă privim de exemplu spre Europa, nu vom putea vorbi de o singură social-democrație. Desigur toate ramurile și toate curentele stângii sunt ramuri ale aceluiași arbore genealogic, curente ale aceluiași ocean, dar sunt foarte diverse prin ele însele. Nu putem vorbi de o viziune unică a stângii europene. De ce este stânga atât de diversă? De ce nu avem o singură mișcare de stânga, din moment ce, aparent, avem un set comun de valori ca rădăcină a stângii, așa cum am menționat mai sus? Cred că variabila care explică această diversitate este una evidentă: geografia. Incluz în conceptul de geografie și elementul demografic, și mă gândesc la cel puțin două elemente: numărul populației și nivelul de educație. Dacă ne gândim la secolul al XXI-lea și la tehnologia existentă, putem înțelege că nivelul educației devine mai important pentru diferențele în gândire decât în secolele anterioare. Dacă vorbim numai despre democrație, democrația originală, directă, antică a fost posibilă din două motive: comunitățile umane erau mai mici și membrii acestora aveau un nivel de educație asemănător. În comunitățile mari, în care oamenii nu au o educație egală, acest tip de democrație nu este posibil. Oamenii nu pot intra toți în contact atât din cauza numărului mare, cât și a educației inegale.

Dacă vorbim despre China, cred că înainte de a-și dezvolta (dacă se dorește în primul rând acest lucru) un tip de democrație similar cu cel din Europa, mai întâi trebuie educată populația și omogenizat nivelul de informare al acesteia, având în vedere numărul mare al populației din China. Și nu spun că democrația funcționează foarte bine în Europa de astăzi, nu cred acest lucru, dar deficitul democratic este mai puțin vizibil

acolo datorită comunităților umane de dimensiuni mai mici. Acest lucru ar fi imposibil în China.

Cred că, la început, geografia era legată în principal de posibilitatea oamenilor de a se hrăni. Desigur, dacă vorbim de agricultură putem observa diferențele: dacă era realizată pe suprafețe întinse sau pe mici suprafețe, dacă era realizată direct de proprietarul pământului sau de persoane angajate de proprietar. De asemenea, se puteau observa deosebiri dacă angajații lucrau cu familiile sau singuri, dacă erau plătiți în bani sau în produse și așa mai departe. Geografia era cea care determina toate diferențele și, în continuare, vă voi explica de ce aceste aspecte au influențat ideologiile și acțiunea politică. Geografia a determinat modul în care se organizau familiile și acest model de organizare a creat, în cele din urmă, tradiția antropologică a societăților. Există o diferență între situația în care copii trăiesc împreună cu părinții și cu bunicii în aceeași casă și cea în care, atunci când cresc, trăiesc separat și au propriile câștiguri sau dacă averea este împărțită în mod egal între copii sau inegal, unul dintre aceștia beneficiind de aproape toată averea, iar ceilalți de nimic. Aceste moduri de organizare a familiei reprezintă rădăcinile diferențelor în tradiția antropologică a societăților, iar aceste diferențe sunt cruciale pentru diferitele moduri de gândire din cadrul stângii sau drepte; dar astăzi vom discuta doar despre modul de a gândi al stângii.

Revenind în prezent, astăzi în Germania, Suedia sau Austria fondul antropologic al societății este autoritar și inegalitar, iar social-democrația este bine dezvoltată. În aceste țări, social-democrații consideră că inegalitatea nu poate fi evitată, dar se folosesc de rolul statului pentru a face suportabilă această inegalitate, pentru a redistribui resursele.

În state precum Franța, Spania și Italia, partidele de stânga sunt socialiste iar fondul lor antropologic este liberal și egalitar. De vreme ce libertatea și egalitatea sunt greu de combinat ca valori, putem observa că și aceste partide sunt radicale și agresive. În aceste state mentalitatea socialistă a influențat, de asemenea, și partidele de dreapta. În consecință, domnul Chirac este mai mult orientat spre stânga în discursurile sale decât Tony Blair în Marea Britanie, deși ultimul aparține unui partid de stânga.

În state precum Marea Britanie sau Norvegia, fondul antropologic este liberal și inegalitar, de aceea acolo există laburism, un alt curent al gândirii de stânga. Modul de promovare al agendei sociale a partidelor laburiste constă în a permite muncitorilor să-și creeze sindicate și apoi să concureze și să negocieze liber. Nu spun că Partidul Laburist din Marea Britanie este în favoarea inegalității, ci că acesta acceptă inegalitatea sau îi este indiferentă, că acceptă o societate bazată pe piață.

În cele din urmă, în state unde fondul este autoritar și egalitar putem observa că partidele comuniste înfloresc. Și dacă nu partidele comuniste, măcar un mod de gândire comunist. Aș spune că majoritatea țărilor din lume au un astfel de fond antropologic: Rusia, aproape toate celelalte state slave, România și China. Rezultatul este că această asociere a unui fond antropologic autoritar limitat de un rezultat egalitar duce către un mod autocratic de organizare a societății. Acest mod de organizare autocratic trebuie la rândul său împărțit în totalitar și autoritar. Totuși, cred că în țările importante ale lumii nu mai găsim metode autoritare de conducere a societății. Dar putem observa în multe state o încercare de combinare a modului de organizare planificat cu economia de piață. Aceasta este o cale specifică prin care poți construi orice dorești – socialism sau social-democrație – în diferite state, inclusiv China sau România. Consider că este necesar să amintim toate aceste aspecte înainte de a intra în secolul al XXI-lea.

Dușmanii stângii

Dușmanii ideologiei de stânga sunt consumerismul și tehnocrația.

Consumerismul sau societatea de piață stă la originea neo-conservatorismului și neo-liberalismului. Pentru acestea, totul gravitează în jurul consumului, iar valorile nu mai contează, din moment ce, din contră, valorile ar trebui să servească consumului. În acest context, valorile joacă un rol utilitar și nu unul moral sau social.

Vorbind despre tehnocrație, mă refer la acele curente care tind să considere că ideologia nu mai este necesară, singurul lucru care contează este buna administrare sau „buna guvernare”, cum o numesc americanii. De exemplu, în timp ce consumeriștii spun că economia socială nu este bună, dar societatea de piață da, și din acest punct de vedere se ciocnesc intelectual cu stânga, tehnocrații spun că nicio ideologie nu este bună, deoarece orice ideologie este inutilă, singurul lucru important fiind să poți garanta buna administrare a diverselor probleme existențiale.

Stânga democrată și stânga nedemocrată

Nu cred că termenul „democrație” este corect folosit în acest context, dar îl folosesc deoarece este uzual. Prefer să vorbesc despre stânga pluralistă și participativă în comparație cu stânga unitară sau centralizată, și nu despre stânga democrată și nedemocrată. Nu voi caracteriza China, sau socialismul chinez, ca o pe o stângă nedemocrată, ci aș caracteriza-o mai degrabă ca pe o stângă disciplinată, unitară sau, poate, centralizată.

Dar ce este democrația? Noi în Europa nu am putut găsi o definiție încă. Chiar și cele mai faimoase organizații europene care se ocupă cu probleme legate de democrație nu au putut ajunge la o concluzie comună cu privire la ce este democrația. Noi în Europa suntem foarte narcisiști față de propria democrație dar evităm să vorbim despre ea deoarece știm că odată începută discuția, nu ne vom putea pune de acord asupra multor lucruri.

Din punctul meu de vedere, democrația este un mod de organizare a societății bazat pe trei elemente: 1. capacitatea de a adopta și de a schimba decizii fără violență; 2. sistemul de control și echilibru instituțional; 3. accesul sigur (dar nu total) al persoanelor la deciziile politice. Gradul de acces variază foarte mult, de la un loc la altul. În mod normal, o astfel de democrație necesită transparență, responsabilitate, deschidere și pluralism.

Trebuie să adaug aici faptul că democrația este în criză pretutindeni în lume. Cei care de obicei critică nivelul democrației sau deficitul democratic din China preferă să nu vorbească de imensul deficit democratic din propriile societăți.

Principalii inamici ai democrației sunt totalitarismul, oligarhia și populismul. În timp ce în secolul al XX-lea democrația a putut învinge totalitarismul, pe de altă parte a devenit tot mai vulnerabilă față de oligarhie și populism. De fapt, în multe state democratice importante din Europa și America de Nord, democrația este un sistem de reguli și proceduri ce maschează structura oligarhică a societății. Avem oligarhia celor bogăți, fără banii cărora nimeni nu poate înfăptui politici, oligarhia media, a birocratilor, a organizațiilor financiare internaționale, a ONG-urilor ș.a.m.d. Probabil, soluția pentru secolul al XXI-lea va fi, pentru că provocarea este înfrângerea oligarhiilor, nu distrugerea oligarhiilor (deoarece nu avem destulă putere pentru acest lucru), ci multiplicarea lor astfel încât să li se pulverizeze puterea absolută. Oamenii au înțeles că democrația a devenit manipulativă din moment ce, de fapt, maschează structuri oligarhice, și nu mai au încredere în lideri, deci avem o democrație fără lideri de încredere, fără oameni creduli. Din această cauză, oamenii caută lideri salvatori, considerând că vine Apocalipsul, că se apropie sfârșitul lumii, și cineva trebuie să îi salveze, pentru că altfel civilizația va dispărea., Atât populismul cât și terorismul sunt înrădăcinate în aceste sentimente. De fapt terorismul este o expresie a abordării populiste.

Dacă ne uităm în jurul nostru, China, din punctul meu de vedere, nu mai este comunistă, așa cum Statele Unite ale Americii nu mai sunt democrate, din perspectiva relației acestora cu democrația pură. Putem

găsi puțin totalitarism în China, așa cum putem găsi puțină democrație în Statele Unite.

În prezent, în secolul al XXI-lea, valorile centrale se confruntă cu câteva dileme care trebuie rezolvate. Cea mai importantă dilemă este „egalitate contra libertate”. Pentru stânga centralizată, care susține o democrație controlată, egalitatea constă în rezultate. Pentru centru-stânga (pe care unii ar numi-o „stânga liberală”, la fel cum poate fi numită și „dreapta liberală”) egalitatea se află, sau ar trebui să apară, în oportunități. Pentru stânga participativă, egalitatea constă în incluziune. Indivizii ar trebui incluși în mod egal în comunități și de acolo, prin solidaritate, ar trebui să contribuie la progresul societății și ar trebui să își rezolve problemele existențiale, intelectuale și spirituale.

Din acest punct de vedere, dacă stânga a început de la egalitate, ca valoare centrală, în acest secol integrarea, incluziunea, societatea integraționistă au devenit principalele valori ale stângii. Pentru dreapta, democrația și libertatea nu merg împreună. Pentru stânga autocratică, egalitatea și libertatea nu merg împreună. Pentru stânga participativă, egalitatea, democrația și libertatea sunt compatibile.

Inițial, stânga autoritară a încercat să obțină egalitatea prin transformarea tuturor în proletari. Astfel, oamenii posedau doar propria forță de muncă. Acest lucru nu a avut succes, deoarece, dacă fiecare are o singură posesiune și aceasta este forța de muncă, competiția dispare și este înlocuită cu apatia. Iar apatia duce la stagnare.

Marea întrebare pentru stânga în secolul al XXI-lea este: ce a greșit stânga autoritară și centralizată? Politica acesteia a fost greșită, dimensiunea politică, adică lipsa democrației, sau dimensiunea economică, lipsa unei economii de piață? Și dacă numai una dintre acestea a fost greșită, poate fi una dintre ele schimbată fără a se schimba și cealaltă? Comunismul ar trebui schimbat doar din cauza modului greșit de concepere a dimensiunii economice sau putem avea un regim politic autoritar și o piață liberă? Acestea sunt principalele întrebări ale stângii în secolul al XXI-lea.

Putem spune că cea mai rea parte a societății comuniste sau a societății planificate de stânga a fost dimensiunea economică. De la faptul că economia nu funcționa au pornit toate necazurile și slăbiciunile regimului comunist. Deoarece nu putea exista o economie de piață fără a exista transparență, pluralism și competiție în plan politic. Nu se putea pur și simplu realiza o reformă economică fără o reformă politică. În aceste condiții, se pune întrebarea ce tip de reformă politică ar putea fi luată în considerare.

Reforma politică pentru transformarea stângii autoritare

Transformarea stângii autoritare poate urma aceiași pași oriunde în lume. Dar economia de piață nu se poate adopta prin aceleași reforme politice oriunde în lume.

Din moment ce stânga, așa cum am spus, este foarte variată, și modalitățile prin care se impun valorile de stânga ar trebui să fie diverse. Aceasta ne aduce la problema democrației în mega-societăți. Demografia contează, numerele sunt importante și relevante: una este să construiești democrația în Malta și altceva este să o construiești în China. În timp ce facem acest lucru, trebuie să înțelegem că oamenii nu au nevoie doar de mâncare, ci și de un scop – aceștia acționează nu numai în funcție de prețul la utilități, dar și în funcție de valori și simboluri. Într-o societate laică, așa cum este orice democrație modernă, liderii ar trebui să înlocuiască miturile, dar eșecul lor duce la crize epistemologice, urmate de o viziune apocaliptică și milenară, de frici societale.

De aceea liderii (în cazul nostru grupul de lideri din Partidul Comunist Chinez) ar trebui să fie capabili să asigure acele simboluri și acea conducere care să mențină oamenii uniți, ceea ce presupune că trebuie să coordoneze democrația și în același timp să asigure un autocontrol, un sistem de *feed-back* din interiorul puterii. Iar China cred că urmează tocmai această cale. În China grupul de lideri, partidul, sunt supervizate de un sistem de control și echilibru care s-a dezvoltat și funcționează în interiorul partidului, asigurând oamenilor confortul continuității și securității, permițând funcționarea unei economii de piață libere.

Noi în Europa spunem că Uniunea Europeană va fi ori socială, ori nu va exista deloc. Acest lucru este valabil și pentru China. China va fi ori socială, ori va intra într-un colaps care va determina și colapsul întregii lumi, din cauza mărimii pe care o are China. Mărimea redistribuirii de care avem nevoie în China este imensă pentru că societatea este imensă. Enormă redistribuire, ca expresie a unui foarte complex tip de solidaritate, necesită un tip de putere politică solidă. În orice caz, însă, controlul întregii puteri duce la corupție. Știm cu toții faimoasa zicală: orice putere corupe și puterea absolută corupe în mod absolut. Pentru a evita această corupție avem nevoie de control. Problema este dacă acest control provine din afara sau din interiorul conducerii. Și pentru această sarcină, pe care o are China, cred că rezolvarea este de a asigura controlul în interiorul partidului înainte de a asigura controlul din afara partidului.

În concluzie: 1) nu există o stângă unică, există un socialism, o ideologie socială cu geometrie variabilă și specificitate locală, chiar dacă

valorile de bază sunt comune. Din acest punct de vedere socialismul de tip chinez este legitim pentru că există tipuri de socialism cu specificități locale; 2) într-o societate controlată, economia de piață poate funcționa dacă funcționează sistemul de echilibru și control măcar în cadrul cercului de putere. Din acest punct de vedere, reformele politice care au loc în China fără a abandona valorile de stânga sunt mai profunde decât s-ar crede sau sunt gata să creadă mulți. Bineînțeles că aceste reforme politice sunt realizate într-un mod diferit față de cum se realizează ele în Europa sau în alte părți ale lumii. Pentru mine, ceea ce în trecut s-a numit „comunism chinez” a fost poate un confucianism militar, iar astăzi se poate numi confucianism de piață. Fondul cultural și filosofic are, și ar trebui să aibă impact asupra reformelor dezvoltate în fiecare țară; 3) în secolul al XXI-lea poate că avem nevoie să reinventăm democrația în moduri diferite, ca pe o realitate cu geometrie variabilă urmând variabilitatea culturilor noastre. Dacă vom reuși să realizăm acest lucru, lumea noastră va fi mult mai fericită.